



ЦАРДИ РАЗÆЙ КА ЦÆУЙ, ФАРНАХÆССÆГ ДÆР Е ÆЙ!..

ГÆДИАТИ Секъа (1855-1915), финсæг: «Лæг зундæй ку унаффæ кæна, уæд нæдæр æ дзурдтæ исæфунцæ, нæдæр – æ фæндæ... Лæги зæрдæ царди асинтæбæл уæлæмæ хезуй... Хуарз адæймагæн æ хуарздзийнадæ уомæй æй, æма æ хъиамæттæй адæмæн царди хуасæ хæссуй, æ кой ба муггагмæ цæруй...»

**«ÆНÆМÆЛТÆ
ПՈԼԿ»**



**ХАЧИРТИ Хакъиаси
фурт Хангерий
(1917-1995)**



**ХАЧИРТИ Хакъиаси
фурт Хаджиморат
(1924-1990)**



**ХАЧИРТИ Хакъиаси
фурт Аскер
(1924-1942)**



**СОХИТИ Харитони
фурт Сергей
(1902-1943)**



Цæун райдæдта 1993 анзи мартъий 0+
Диггорæ

№22 (942) 2024 анзи 22 июнь – хорхæтæни мæйæ

Аргъ 1 туман

НОМЕРÆН



**РÆСТУОДÆЙ
ЦАРДÆЙ,
ЗÆРДИАРФÆЙ
ÆЙ ИМИСÆН...**

Дууинсæй боней размæ æ уæлзæнхон цардæй рахæцæн æй нæ Иристони номдзуддæр адæймæгутæй еу, Уæрæсей Федераций уæлдæр скъолай æскъуæлхт косæг, Цæгат Иристони науки æскъуæлхт архайæг, экономикон

науки доктор, профессор Тохъайти Хасанбийи фурт Нох. Зæрдристæй хъонц кæнæн, зæрдхъурмæй æй имисæн. Æ номерæнæн æрмæгутæ ба мухур кæнæн нæ газети абони номери 3-5-аг фæрстæбæл.

НÆ ЕУГУРАДÆМОН АХСИАГ ИХÆС ЕУЗÆРДИВОНÆЙ ИСÆНХÆСТ КÆНÆН!..

**ГАЗЕТ «ДИГОРÆ» –
АЛЛИ БИЙНОНТÆН!**

ГАЗЕТ 2024 АНЗИ ДУККАГ ÆМБЕСÆН РАФИНСУНИ АРГЪ ÆЙ 368 СОМИ 10 КЪАПЕККИ (ТУГЪДИ ÆМА ФÆЛЛОЙНИ ВЕТЕРАНТÆН БА – 324 СОМИ 48 КЪАПЕККИ)

ГАЗЕТ «ДИГОРÆ» РАФИНСУН ÆНГЪЕЗУЙ «УÆРÆСЕЙ ПОЧТИ» ЕУГУР ХАЙÆДТИ ДÆР, УÆДТА МУХУР ИУАРÆГ ПОСТХÆСГУТÆМÆ ДÆР

КÆДÆЙ-УÆДÆЙ ÆНÆРАСТДЗИЙНАДÆ ЕУВАРСГОНД ÆРЦÆУДЗÆНÆЙ



Уæрæсей нуртæккæ ес, пенсий рацæугæй дæр ма косгæ ка кæнуй, уæхæн аст миллион адæймаги. Косгæ ма ке кæнунцæ, уой рауонæй нур цалдæр анзей дæргъи сæ пенситæ индексацигонд нæ цудæнцæ. Еци миуæ цæйбæрцæбæл æнæраст æй, уобæл кæд хъæбæр берæ дзубандитæ цудæй, уæддæр си неци уадæй. Нур еци æнæрастдзийнадæн кæронгонд гъæуама æрцæуа – Уæрæсей

Президент **Владимир Путин** бардзурдмæ гæсгæ косæг пенсиесгутæн дæр сæ пенситæ цæудзæнæнцæ нæуæгæй индексацигонд.
Хестæр кари адæмæй косгæ ка нæбал кæнуй, уони пенситæ алли анз дæр цæунцæ индексацигонд, инфляций æмвæздæмæ гæсгæ. Фал фæстаг авд анзей дæргъи ба уони нимæдзæмæ, косгæ ма ка кæнуй, еци пенсиесгутæ нæбал хаудтæнцæ.

Еци ахсгиаг фарстæмæ нæуæгæй раздахтæнцæ æрæги Петербурги ци Æхсæндуйнеуон экономикон æмбурд арæст æрцудæй, уоми. Президент байхæс кодта еци фарстамæ цæстдарæг оргæнтæн, цæмæй аллианзон индексацимæ косæг пенсиесгутæ дæр нæуæгæй хаст æрцæуонцæ. Еци закъон æтухи бацæудзæнæй 2025 анзи 1 февралæй фæстæмæ.

– Экономики айдагъ нæуæг косгутæ нæ гъæуй, фал ма фæлтæрдгун специалисттæ дæр, сæ куст æнтæстгин æма арæхстгинæй ка хæссуй, уæхæнттæ, кæцити бон æй сæ дæсниадæбæл æригон фæлтæри дæр ахур кæнун, сæ зонундзийнæдтæй син хай кæнун, – баханхæ кодта Президент. – Мах ихæс æй, пенсий карæмæ ка исхъæрттæй, фал ма кустгъон уогæй, æ бон пайда хæссун кæмæн æй, уони фарс фæххуæцун. Финансон æма бюджетон фæрæзнитæ нæмæ ке нæ фæгæ кодта, уомæ гæсгæ косæг пенсиесгутæбæл нæ парахат кодта индексаци. Миллионгай адæймæгутæмæ ци

фарста хауй, уой ниллук кæнун афонæ, махмæ гæсгæ, ралæудтæй. Нуртæккæ нæмæ ес фæгæ фæрæзнитæ, цæмæй нæ рахаст унаффæ кæронмæ исæнхæст кæнæн, уомæн.

Косæг пенсиесгути индексаци уорæд æрцудæй 2016 анзи, уой размæ нæ бæстæ устур къулумпидзийнæдтæ ке бавзурста, уомæ гæсгæ. Нуртæккæ нæ экономикæ æндæр уавæри æй.

Уæрæсей æгуст адæми нимæдзæ хъæбæр ниллæг æй нуртæккæ, уомæ гæсгæ ба косун ке фæндуй, уонæн еугур фæдурæттæ дæр аразун гъæуй архайунæн.

Косæг пенсиесгути пенситæ индексаци кæнуни гъуддаг сæ никки разæнгарддæр кæндзæнæй, цæмæй æхсæнадæн дæр пайда хæссонцæ, уæдта кустгъон уогæй, косгæ дæр кæнунцæ. Уæрæсей Федераций хæцауади рази Финансон университети доцент **Игорь Бельнин** куд зæгъуй, уотемæй аци анзи 1 апрели уæнгæ Уæрæсей адтæй 40,98 миллион пенсиесæги, уонæй ба ма 7,78 милли-

они нæрæнгæ косгæ кæнунцæ.

Æма пенсиесгутæн сæ 19 процентемæн сæ песнитæ æрцæудзæнæнцæ индексацигонд, сæхе æйивгæ цæудзæнæнцæ сæ пенсион бартæ дæр.

– Иннæ ахсгиаг фарста – социалон рæстадæ фæстæмæ æрфедар кæнун. Нæрæнгæ ма косуни хъæурæ æма фæдурæтæ кæмæн ес, еци пенсиесгутæ-косгутæ дæр гъæуама пайда кæнунцæ æмхузон бартæй æнæкосæг пенсиесгути бæрцæ, – зæгъуй еци Финансон университети профессор **Юлия Тюрина**.

Е куд фæннисан кодта, уотемæй, кæд финансон хæртæ фæффулдæр уодзæнæнцæ, уæддæр нæ бæсти экономикæ еумæйæгæй райсгæй ба рамолдзæнæй.

– Уæрæсей бийнонти æфтуйæгтæ фæффулдæр уодзæнæнцæ, уой хæццæ ба нæхе продукци æлхæнгутуи нимæдзæ дæр. Нæ бæсти экономики идарддæри ирæзтадæн е фæуодзæнæй фулдæр пайдахæссæг рахуæцæн, – зæгъуй Юлия Тюрина.

РОХСАГ УО...

«СТЪАЛУТИ ÆРТТИВДÆЙ ÆРТТЕВГÆ АДТÆН...»



Кæд хуæрзæригон адтæй, уæддæр æ ном ба зундгонд иссæй æнæгъæнæ Иристони дæр – уой дæр, дессаги зæрдхæлар адæймаг, алæмæти искурдиадæгин уодгоймаг. Куд поэт, уотæ ин адзали фудæй кæд берæ исфæлдесун нæ бантæстæй, уæддæр нæ дзилли устур дести бафтудта – æ искурдиади уæлтæмæнадæй, æ поэтикон æвзаги гъæздугдзийнадæй, дигорон бундойрон дзурдти цæйбæрцæбæл рæсугъдæй æма медесунæй исфæдаун кодта æма ма берæ æндæр æскъуæлхтдзийнæдтæй. Уæлдайдæр ба – æ цардбæллондзийнадæй, зæрдрохсдзийнадæй. Е 'мдзæвгитæй еуеми («Мæнау»), уотæ финста:

*Дæн хорæн æ гъарæй,
Арвæн – æ цъæхæй,
Зæнхæн – æ гъæздугæй,
Дунгæн – æ хъæурæй.
Æз æрдзи рæсугъдæй
Не 'рцудтæн æртæст,
Уомæн æй мæ зæрдæ
Рохс уарзтæй исæрст.
Æз дони æртæхтæй
Уæлæртæй тахтæн,
Стъалути æрттивдæй
Æрттевгæ адтæн.
Æз царди уолæнти
Боц дард æрцудтæн,
Уомæй æй мæ уоди
Мæ равгæ фулдæр.
Дæ уарзти рæвдудæй
Дæн надбæл Хуцау,
Дуйне дæ лæдæрæд,
Ма уарзæд мæнау...*

«Стъалути æрттивдæй æрттевгæ адтæн...» Бæргæ цийнæ кодтан, æгайтима нæ дигорон поэзий цъæх-

цъæхид арвбæл фæззиндтæй алæмæти рохс æма нифсдæттæг стъалу... Фал фæффулдувæд ан... Цидæр æнахур тухтæ нин æй бавгъау кодтонцæ... Цума уой Данæ æхуæдæг дæр лæдæрдтæй... Æндæра е 'мдзæвгæ «Уæлмæрдтæ» цæмæн ниффинста?

*Бутъуйсинх гъæугæрон
æрæнцойнæ 'и,
Е 'ндæ горен цард цæфсуй, бурсуй.
А уæлмæрдтæ æхгæд мин
цæстемæй
Сæццæкæсæ дуйнемæ кæнуй.
Кир-кир кæнуй гæггог цирти
сæрмæ,
Хори лæфин тавуй сау сикъит,
Идардæй æрбайгъусуй 'веппайди
Куд никкæнуй дудзигъæр мæзгит.
Æфсæн колдуар растæруй æ
билтæ,
Мæрдæнцойнæ еблагъуæ зæгъуй,
А фæзбуни хæцау æнæ 'нцойнæ,
Æ цибæл сундакæбæл цæвуй...*

Зин æй, хъæбæр зин æй абони Данæн, уæхæн зæрдрохс æма цардбæллон адæймагæн зæгъун: «Рохсаг уо...» Фал ци кæнæн... Нæ бон айдагъдæр нæ Исфæлдесæгæй уой корун æй, æма ин дзенети æ уæлзæнхон зинтæй кæми исуæгъдæ уа, уæхæн уодæнцойнæдæр рауæн куд исаккаг кæна...

Хъæбæр зæрдристæй хъонц кæнæн æма хъæбæр зæрдхъурмæй тæффирфæс кæнæн Дани хеуæнттæ æма хæстæгутæн.

Республикон газет «Дигорæ», журнал «Ирæф»-и æма сайт www.digoria.com-и косгутæ

СОЦИАЛОН ФОНДÆЙ



АГЪАЗГÆНÆГÆН – АККАГ АГЪАЗ

Анзи райдайæнæй нуриуæнгæ 5379 цæгатиристойнаг медицинон косæги есунцæ сæрмагонд социалон фæддон. Аци гъуддаг исæнхæст кæнунæн бæсти Социалон фонди регионалон хайадæ радех кодта 391 миллион соми.

– Сæрмагонд социалон фæддон фист цæуй æнæнездзийнадæ гъæуайкæнуинади райдайæн къабази, уæдта тагъд медицинон агъази станци-ти æма дæлхайæдти косгутæн, – зæгъуй хайиади разамонæг **Тæболти Солтан**. – Аци анзи мартъийæй фæстæмæ аллимæйон социалон фæддон фæдун байдæдтонцæ, 50 мин адæймагæмæй минкыйдæр кæми цæруй, уæхæн сахартæ æма гъæути косæг дохтиртæн: фæддони тæккæ фулдæр бæрцæ 'и 50 мин соми, астæуккаг медицинон косгутæн ба – 30 мин соми; 50-100 мин адæймаги кæми цæруй, уæхæн сахартæ æма гъæути косæг дохтиртæн фæдунцæ 29 мини, астæуккаг медицинон косгутæн ба – 13 мин соми. Нæ республики фæддони тæккæ минкыйдæр бæрцæ 'и 4,5 мин соми.

Фæддони æхца бахæссунцæ, амунд документи ке номертæ финст æнцæ, еци медицинон косæги банкон хигъдмæ. Социалонбæл ке нимайунцæ, еци сæрмагонд фæддон медицинон косæги мизди бæрцæ нимайуни рæстæгмæ нæ кæсунцæ æма ибæл хъалон не 'вæрунцæ.

Уæрæсей Социалон фонди регионалон контакт-центр: 8-800-100-00-01 (телефонæй бадзорæн ес лæвар).

Уæрæсей Федераций Социалон фонди цæгатиристойнаг хайиади пресс-службæ



ТОХЪАЙТИ НОХ

Æма Нох дæр, уой фæнзгæй, ахур кæнунмæ бацудæй еци ахургæнæндони экономикон факультет-мæ.

Æ ахури рæстæги факультети ахургæнгутæмæ Нох цæйбæрцæбæл нимади адтæй, уомæн æвдесæн æй е дæр, æма 'й æ ахур фæууни фæсте райстонцæ уоми аспирантурæмæ. Уоми дæр æхе бавдиста лæгигъæдгунæй, æнтæстгинæй багъæуай кодта экономикон наукити кандидати диссертаци. Еу рæстæг ракуста нæхемæ Цæгат-Кавказæг хуæнхон-металлургон институт, уæдта æ бийнойнаг Татьяни (студенттæ уогæй байеу кодтонцæ сæ цард) хæццæ рандæнцæ Украинæмæ. Æрбундор æнцæ сахар Николаеви. Идарддæр цудæй æнтæстгинæй æ науко ирæзт. Цубур рæстæгмæ иссæй хуæздæр ахургæнгутæй еу, ниффинста æма рауагъта мухури цалдæр киунуги. 1985 анзи Мæскуй университети æнтæстгинæй

зæнхон, цитгийнæг хестæр. Æз æй рагæй куд нæ зудтон – куд ме 'гъæуккаг, фал комкоммæ ба аци адæймаги хæццæ лæггæй-лæгмæ базонгæ дæн 1995 анзи Цæгат Иристони паддзахадон университети тургъи. Базонгæ нæ кодта рохсаггаг Малити Нох. Æхцæуæн мин адтæй, куд кæстæр уотæ, мæнæ бабæй нæ зундгонд ахургонд лæггæй еуей бафæсмардтон. Ци бон базонгæ ан, уæдæй фæстæмæ ми агурдта еунæг гъуддæг – архайæ идарддæр науки дæ ном ниууадзунбæл, ма 'рлæууæ æмбес надбæл. Æ хуæст мæбæл не 'суагъта æма си адæймаг боз цæмæннæ гъæуама уа!..

Баликъоти Тотрази радзубанди уой æвдесæг æй, æма Тохъайти Нохæн æхе æнтæстгидзийнæдти æмбæрцæ ахсгиаг адтæй, науко исфæлдистади хъазауат ка равзурста æма агъаз ке гъудæй, уонæбæл ауодун дæр. Æма æ фæрци ка фæррæствæндæг æй, науки аккаг бунат ка иссирдта, етæ 'нцæ дæсгæйттæ æма дæсгæйттæ – экономикон наукити кандидаттæ æма доктортæ. Цал æма цал студентмæн ба иссæй лæмбунæг зундамонæг æма гъомбæлгæнæг – уони нимæдзæ ба, æвæдзи, бæлвурдæй банимайæн дæр нæййес. Цал æма цал диссертаций фæдбæл адтæй оппонент, цæйбæрцæ лекцитæ бакастæй айдагъ Уæрæсей нæ, фал фæсарæйнаг паддзахæдти уæлдæр ахургæнæндæнтти æма науко ардзæстити дæр, цал æма цал конференций кусти архайдта æ докладти хæццæ.

...Тохъайти Нохæн кæд æ науко-педагогон куст агъазиау адтæй, берæ рæстæг æма хъуаритæ харз кæнун ибæл кæд гъудæй, уæддæр æ уодиконд уæхæн æвæллайгæ адтæй, æма фæгæ кодта нæ республики æхсæнадон-политикон царди дæр хъазауатонæй архайунмæ дæр. Адтæй нæ республики Парламенти дууæ фæдзæдзурдæми депутат, рæстæрдæй æнхæст кодта æвзаругти æууæнкæй ибæл ци ихæстæ æвæрд адтæй, уони æма си дзиллæ дæр боз адтæнцæ... * * *

Тохъайти Нохæн царди цидæриддæр бантæстæй, етæ æнæмæнгæ агъазиау æнцæ сæ социалон-æхсæнадон нисанеуæгæй, сæ ахедундзийнадæй æма ма берæ æндæр медестæй. Нохæн æхецæн дæр æхцæуæн куд нæ адтайдæ, фал уонæн сæ еугуремæй дæр æхцæуæндæр æма сæрустурдæйраг ба иссæнцæ æ тумугъ бийнонтæ, æ кæстæртæ æма уони цæуæт. Кæрæдзæй нимайгæй æма лæдæргæй, кæрæдземæн аргъ кæнгæй, æмзунд-æмвæндæй аразтонцæ сæ цардиуагæ æ бийнойнаг Миряхина Татьянæ Ивани кизги хæццæ. Е дæр æй экономикон наукити доктор, профессор, куста Цæгат Иристони Хетæгкати Къостай номбæл паддзахадон университети. Сæ дууæ кизги Ольгæ æма Асиат (Нохи мадæ Асиат ин æхе ном равардта) райстонцæ уæлдæр ахурадæ, иссæнцæ экономикон наукити кандидаттæ, алкæмæн дæр си ес æхе бийнонтæ, цæуæт.

Нох уæлдай сæрустур уидæ æ цæуæти цæуæти хуарз хабæрттæй. Уомæ гæсгæ нæ радзубандий кæронбæттæни ма уой зæгъуинаг ан, æма Нохи зæрдæ æ бийнонтæн, æ кæстæртæн цæмæ бæлдтæй, уомæй сæ нæ Исфæлдесæг хайгин кæнæд.

РÆСТУОДÆЙ ЦАРДÆЙ, ЗÆРДИАРФÆЙ ÆЙ ИМИСÆН...

Тохъайти Нохи рохс ном имисгæй, зæрдæбæл æрбалæуунцæ æ цардвæндаги берæ аллихузон хабæрттæ. Уой дæр уомæ гæсгæ, æма етæ æнхæстдæрæй æвдесунцæ аци хумæтæг гъæуккаг биццæуæн кутемæйти бантæстæй æ карни гъуддæгутæ цæмæдесæгæй-цæмæдесæгдæрæй исаразун. Зæгъæн, мæнæ ауæхæн цау.

Æ рæстæги нæмæ уагъд цудæй газет «Социалистон Дигорæ». Æма си æ уацхæссæг Хайманонти Мæхæмæт ниммухур кодта уац «Нифсхаст фæсæвæд». Советон доги цæргæ кæмæн рауадæй, етæ ма 'й гъуди кæндзæнæнцæ, уæд гъæууон скъолати ахурдзаутæй сæрдигон мæйти арæзт цæуидæ сæрмагонд бригадитæ, кæцитæ агъаз кодтонцæ бунæттон колхозтæн будуйрон кустити. Æма Хайманонти-фурти уац дæр дзубанди цудæй Чиколай астаукаг скъолай ахурдзаути бригади хъазауатон фæллойни туххæй. Мæнæ куд финста:

«...Звенотæ æма бригади хецæн иуонгити 'хсæн урухæй рапарахат æй социалистон ерис. Мæнæ Малити Джабраили звеной иуонг Тохъайти Нох дзоруй е 'мбал Тауасити Астанмæ:

– Гъæйтт-мардзæ, Астан, базмæлун кæнæ дæ синхон кизгутти, Мерон ни раздæр кæнуй.

– Ма Меронети æхсаст мах æхсастæй хуæздæр æй? – æ фарста багæлста бригади æригондæр иуонг Багдантæ Хъазбег.

– Уой бригади совет исбæлвурд кæндзæнæй, – зæгъуй Тауасити Анитæ.

– Хуæрзгæдæ æхсаст æма цурддæр, рæфти нæ райони фæсскомцæдесон фиццæг слетмæ цæун гъæуй, – дзоруй се 'мбæлтæмæ Баликъоти Лазæр. Чихтисти Мерони звено хуми уæллаг фарс, цума 'й кæронмæ берæ нæбал гъæуй, уой хуæн тундзгæ фæццæуæй размæ. Сæ фарсмæ сурх туруса пæр-пæр кæнуй æма син сæ къох рæуæг кæнуй. Звенонд звенобæл æрзилдтитæ кæнуй, æстауи сæ кустигъæдæй, ефстаг кæрдæги халæ ку иссеруй, уæд æрлæууи æма кæми хилæ, кæми ба айуан кæнунбæл фæууй.

– Цæбæл тухси, Мерон, бæх дæр ма æхе кæми равдолуй, уоми æрдо ку райзайуй, – æ дзурд багæлста Мудойти Батраз.

– Е рагон æмбесонд æй, уо-

темæй нæ гизæйлæгтæмæ фæдздорун нæ гъудæй, – зæгъуй Гуæздæрти Аллæ.

– Æма ци? Сæ фæдздорунд син райстан æма син сæхемæ фæдздордтан. Цæмæй марддæр ан мах ба уонæй? – фæрсуй Гасанти Явæ.

– Раст зæгъуй Явæ, раст! – еумæ исдзурдтонцæ Цорити Валæ æма иннæ кизгуттæ дæр.

– Мерон, уæд мæнæ премий гъуддæг ба куд уодзæнæй? – фæрсуй Басити Хъазбег.

– Хъазбег нур велосипедмæ æ гъостæ хафуй, – зæгъуй Гуæздæрти Катя.

– Мæнæ гизæйлæгити фæдздорди фæдбæл ци премитæ конд æрцудæй, уонæй зæгъетæ? – фæрсуй Мерон.

– Уонæй, уонæй! Аллирдигæй исигъустæнцæ гъæлæстæ.

– Фиццæг велосипед мæнæ Фадзайти Зари, дуккаг – Темурти Зелимхани, æртиккаг ба – Зарончинцева Марийæ. Патефонæй ба еумæ цæгъдзæнæн, – ходгæ-ходгæй син дзуапп равардта Мерон.

Уотæ дзубандигæнгæй сæ исæйафта бригади разамонæг Цакъоти Алексей.

– Уæ кустигъæдæ лæгъуз нæй, фал уи иннетæ дæр берæ фæстагдæр нæ 'нцæ, мæ хортæ, – загъта син Алексей.

– Алексей Михаили фурт а фæстаг рæстæг «хуарз» ке нæбал зæгъуй, уой нæ зонетæ? – звеной иуонгтæй кадæр исдзурдта.

– Æнæ багæпп кæнгæй, «æппа!...» зæгъун нæ гъæуй. Нæрæнгæ нур ку райдæдтан косун, – зæгъуй Алексей.

– Нур бал нæ тиллæги æвзæрттæ 'нцæ хъæбæр хуарз. Гъæуама тиллæг уа! – исдзурдта Мерон... * * *

Аци хабæрттæ хумæтæги не 'римистан – еумæй, ирд æвдесæн æнцæ, еци рæстæгити кæстæртæ цæйбæрцæбæл тулаваст адтæнцæ æхсæнадæн пайдахæссæг гъуддæгити уодуæлдайæй архайунмæ, иннемæй ба уомæ гæсгæ дæр, æма цæмæй лæдæрд уа, Тохъайти Нох сауæнгæ æ еци кари дæр цæйбæрцæбæл лæгигъæдгун, цæйбæрцæбæл нисанмæтундзæг адтæй. Нæкæси, еци ериси уæлахезонбæл нимад æрцудæй Тохъайти Нох æма уомæн балæвар кодтонцæ велосипед дæр...

Нæ бон æй фæдарæй уотæ зæгъун, æма Тохъайти Нох алкæддæр фæнзта хуæздæрти: биццæуогæй, фæллойни – æ хъиамæтгун фидæ Хасанбийи, ахури – æ хестæр æнсувæр Марклени, æгъдауи – кадгин хестæрти. Æвæдзи, уомæ гæсгæ ба æхуæдæг фæстæдæр æ лæгдзийнæдтæй адтæй фæнзуйнаг кæстæртæн.

Советон Æфсади рæнгъити æ ихæс рæстуодæй исæнхæст кæнгæй, 1965 анзи исæздахтæй æ райгурæн гъæу Чиколамæ. Æма ин æ уæди фæлтæрддзийнадæн нимайгæй (æфсади уогæй æй партий рæнгъитæмæ дæр райстонцæ), исæвзурстонцæ 'й фæсскомцæдеси Ирæфи райкоми дуккаг секретарæй. Гъæйттæй бавналдта еци кустмæ, æма ин æнтæсгæ дæр берæ кодта. Фал, уæддæр æ зæрди ба адтæй æндæр фæндитæ – бæлдтæй уæлдæр ахургонддзийнадæн райсунмæ. Æ хестæр æнсувæр Марклен æ рæстæги каст фæцæй Мæскуй паддзахадон университети экономикон факультет, иссæй экономикон наукити кандидат, куста Цæгат-Кавказæг хуæнхон-металлургон институт.

багъæуай кодта экономикон наукити доктори диссертаци, райста профессори ном дæр. Æрлæудтæй зундгонд ахургæндти рæнгъи, фал тог тог æй, нæхæрдæмæ томар кодта зæрдæ. Æма 'й, нæхемæ рацо косунмæ, зæгъгæ, нæ республикæй ку байагурдтонцæ, уæд уайтæккæдæр исарази æй. Æма 1988 анзи косун райдæдта Цæгат Иристони Хетæгкати Къостай номбæл паддзахадон университети экономикон факультети. Разамунд си лæвардта кафедри-тæн, факультетæн æхецæн дæр. Устур кадæ ин адтæй е 'мкосгутæ æма студентти, университети, республики разамунди 'хсæн.

Уой фæдбæл нæ æримисун фæндуй, Тохъайти Нохи туххæй æ кæстæр æмгъæуккаг æма æмгустæгæнæг, историон наукити доктор, профессор Баликъоти Тотрази (гъулаæггагæн, е дæр абони не 'хсæн нæбал æй, рохсаг уæд...), кæддæр ци уац ниффинста, уоми ци зæрдтагон гъудитæ загъта, уони. Мухур сæ кæнæн, уæд сæ куд финста, уотемæй.

– Æз сæрустур дæн, æгайтимæ мин ес уæхæн разæгъди æм-



ТОХЪАЙТИ НОХ, ЦÆГАТ ИРИСТОНИ МУФТИЙ ГУÆЦÆЛТИ ХАДЖИМОРАТ, ЗУНДГОНД ПОЛИТИКОН ÆМА ХÆДЗАРАДОН АРХАЙÆГ ХИДИРТИ БАТРАЗ ÆХСÆНАДОН ЦИТГИН МАДЗАЛИ.

Нох ТОКАЕВ: «Каждый человек на этой земле по-своему особенный и в том его большая ценность. Связывая это со своим характером, могу подчеркнуть следующее. Не считаю себя вредным, недоброжелательным и агрессивным человеком. Эти качества моего характера, если даже они приходили, долго не отсиживались во мне. Есть в жизни вопросы,



Лет тринадцать назад, а точнее, к 70-летию Н.Х. Токаева увидела свет книга «Ты послал мне слово...». Написала ее Татьяна Ивановна Токаева (в девичестве Миряхина) супруга Ноха Токаева. И книга получилась замечательной, конечно, прежде всего, благодаря тому благодатному материалу, которого более чем достаточно в жизнедеятельности Ноха Хасанбиевича. Но она замечательна еще и потому, что всем этим многообразием и объемом материала Татьяна Ивановна сумела удивительно талантливо распорядиться.

Поверьте, если бы этим материалом распорядился кто-то другой, то даже при всей его высокопрофессиональности не смог бы создать эту книгу такой, какая она на сегодня есть. Ну скажите, кто человека может лучше понять, как не тот, кто ему ближе всего, кто с ним рука об руку столько лет вместе идет по жизни, разделяя с ним все радости и горести, кому доподлинно известен его внутренний, во многом от посторонних тщательно скрываемый мир!.. Поэтому и Татьяна Ивановна, самой верной и самой надежной спутнице Ноха Хасанбиевича, ставшей его оберегом во всех жизненных обстоятельствах, и удалось написать такую удивительную книгу.

... К сожалению, возможности газеты не позволяют нам достаточно широко представить размещенные в книге материалы, потому решили перепечатать лишь некоторые выдержки из авторского предисловия самой Т. Токаевой.

Правда, приняв такое решение, перед нами встал щепетильный вопрос: ведь в книге повествование ведется о здравствующем человеке, а сегодня его уже нет с нами, и как быть в такой ситуации... В конце концов, решили ничего не корректировать – ведь и книга есть, достойные времени, и пусть она читается в таком виде, в каком ее читал и сам Нох Хасанбиевич. И надеемся, что продолжением станет еще одна книга, но уже, конечно, в ином временном формате.



«И завтра будет мысль, воспетая мною!..»

Чтобы читателю данной книги было понятнее многое из того, что говорилось устами Ноха в общении с ним, следует, как мне представляется, более подробно охарактеризовать отдельные штрихи его личности, одновременно обращая внимание и на тот опыт, который он приобрел в жизни.

В детстве, как неоднократно рассказывал он сам, его отец, мать, братья, сестры и родные (у Ноха много родных людей как по линии отца, так и матери), воспитывался трудом и примером старших. Естественно, он воплотил те качества жизни, которые полноправно характеризовались детством. Нох часто вспоминает свое детство и тоскует по той непосредственности жизни, которая была в семье Хасанбия. И сейчас Нох не может успокоиться в воспоминаниях от той доброты, которая царила в семье. Часто, очень часто, в процессе жизни заходил разговор о культе труда и учебы в семье. Культ пробуждения знаний и добрых желаний всегда в доме Хасанбия и Асиат превалировали, хотя и жилось трудно, потому как времена были такие же.

Нох гордился и продолжает гордиться своим дедом Татарканом (Ефанди) Гацаловым, который из всех его внуков дал имя только ему (что в имени твоём! Так гласит мудрость народная...). Татаркан был человеком уникальной судьбы и мусульманской образованности (в те времена пять раз совершил хадж в Мекку. Построил мечеть в с. Эльхотово, в РСО-Алания. Служил в этой мечети 12 лет, имея огромный авторитет и уважение. В двадцатые годы дед Татаркан неоднократно решал (совместно с С. Кировым, С. Орджоникидзе) вопросы примирения соседствующих народов, когда между ними случалось противостояние. Особое значение для Ноха всегда имела не популярность деда Татаркана, а его грамотность. Татаркан владел 12 языками, в том числе в совершенстве – арабским. К сожалению, дед Ноха был раскулачен, а его

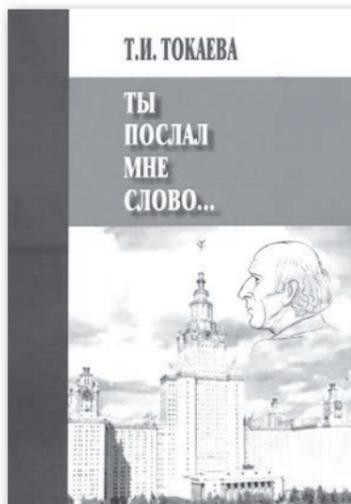
сын Давид был арестован в 1937 году и пропал без вести...

Нох неоднократно подчеркивал, что наша ценность в жизни чего-то стоит, если мы умеем хранить память и не являемся податливыми к ее потере. В одной из «домашних дискуссий» Нох высказался так: «Потеря памяти о старших равноценна потере нравственности, рассудительности и будущего. Без того, чтобы держать память предков, не будет у нас, у наших детей будущего. Все может исчезнуть... Память старших нельзя навязывать младшим, но объяснять многое – надо».

Для Ноха счастливой реальностью всегда были его школьные годы, учителя, друзья-одноклассники. Отличал всегда учителей А. Цакоева (звал его профессором математики), Р. Загалову (по характеристикам Ноха – квинтэссенция русского языка и литературы). Велико было их влияние на формирование не только умонастроений будущего Ноха, но и реализацию широких умственных возможностей, которые себя проявили в последующем.

Есть, конечно же, в жизни каждого человека разноматематические периоды. Я Ноха знаю с 1965 года, когда достигли в МГУ на экономический факультет и оказались в одной группе. Судьбой так было решено, что мы создали семью на первом же курсе и с тех пор «мучаемся» друг от друга... МГУ и Нох – это целый пласт. Достаточно указать на несколько штрихов об учебе и жизни Ноха периода МГУ. Он начал учиться с перерывом в 6 лет после школы. Естественно, было ему трудно осваивать ряд сложных дисциплин, особенно математического профиля. Я была свидетелем не только его усидчивости в учебе, старательности, сообразительности, но и своеобразной одаренности. Однажды сдавали экзамен по математическому анализу молодому профессору А. Любкину, который был, как оказалось, просто поражен тем, что студент, не зная

в полной мере необходимых математических формул, тем не менее давал правильные ответы всех предложенных экзаменатором, решения в течение 5 часов интегралов. Профессор А. Любкин, удивленный данным феноменом, интересовался и у меня об истоках высокой абстракции ума Ноха Токаева. В том числе, помню, задавал вопросы и о возможной ма-



тематической наследственности и об уровне его математических интересов...

На Нохе сильно сказывалось желание учиться отлично, но добился он этого, начиная с третьего курса (до конца учебы больше ни одной четверки не получил). Нох был единственным студентом нашего курса (295 советских студентов и 29 иностранцев), который во время учебы пропустил 2 часа занятий. Всего два часа за пять лет учебы. Он был выпускником, не окончившим на отлично, но рекомендованным в аспирантуру: всего в том году (1970 г.) было рекомендовано в аспирантуру 4 человека, в том числе: А. Пороховский (ныне доктор экономических наук, профессор, зав. кафедрой политэкономии МГУ); А. Сидорович (ныне доктор экономических наук, профессор, проректор МГУ). Нох Токаев и я, как известно, тоже

доктора, профессора по экономике (Нох защитил докторскую диссертацию 14 декабря 1985 г).

Судьба человеческая сложилась так, что почти 15 лет мы прожили на Украине в г. Николаеве. Нох г. Николаев принял хорошо, он стал работать в одном из лучших технических вузов страны – Николаевском кораблестроительном институте (было два таких института в бывшем СССР: в Ленинграде и Николаеве). Возглавляя кафедру в этом институте, Нохом была создана мощная исследовательская лаборатория, открыта аспирантура по экономическим специальностям.

В Северо-Осетинском государственном университете Нох Токаев работает с 13 февраля 1988 года, и своей работой, как представляется, в основном доволен. В преамбуле «Предисловия» этой книги отмечены главные вехи достижений Ноха в СОГУ, но хотелось бы добавить следующее. Удивительно быстро и основательно Нох вошел (есть такое понятие) в экономическую проблематику Осетии. Знаю, что первые шесть месяцев, еще проживая в общежитии СОГУ, он основательно занялся анализом и оценкой экономических показателей республики. Имея большой опыт разработки исследовательских тем, стал часто бывать на предприятиях республики и решать вопросы заключения хозяйственных договоров. В 1990 году им в структуре экономического факультета, которую он возглавил, были созданы исследовательская лаборатория и Центр экономических исследований. В эти структуры были подобраны не только специалисты, но и одаренные студенты, которые вплотную занялись исследовательской работой. Сегодня, оглядываясь на опыт работы Ноха хочется сказать: выбор был правильный, а акценты на творчество молодежи полностью себя оправдали.

Ноху присуще внимательное отношение к работе молодых научных кадров. У меня сложилось

стойкое впечатление, что для него работа с аспирантами и докторантами имеет особую, ничем не заменимую ценность. Организовывать написание и защиту такого количества кандидатских диссертаций – это высшее достижение и не только на периферийном поле науки.

Восхваления Ноха мало когда привлекали. Более того, он часто возмущался, что не совсем компетентные люди могут разбрасывать налево и направо различного толка оценки экономических событиям, людям экономической науки. Его и сегодня невозможно, мне так видится, умилишь общими бахвальными оценками экономических процессов и полученных результатов. Например, он всегда возмущается, когда среди экономистов обнаруживается слишком легкий подход к имеющимся ресурсам. Как-то он заметил: «Не понимаю: как можно к оценке ресурсов подходить так легко, не зная их потенциальные экономические возможности в конкретных условиях задействованности? Количество ресурсов, находящихся в распоряжении управленцев, – это еще не все...»

Как-то я спросила Ноха: сколько он научных работ опубликовал? Задумался и лукаво ответил: «Все они мои, но количественно я потерял точный счет... Надо уточнить, но времени на это не хватает...»

А сколько Нохом Токаевым прочитано лекций? Он и на это ответил так: «более 15 тысяч, если иметь в виду разные, а не только студенческие аудитории». Были периоды в жизненной практике Ноха, когда он регулярно читал 4-5 лекций в день. Как-то он обобщил: «Я лекцию не читал только у памятника В.Маяковскому в Москве, но готовлюсь и к этому». Его лекции слушали аудитории в 900, 750, 500, 350 человек. Но он мог с таким же успехом читать лекции, где присутствовало 5-6 человек. Во время второй поездки



которые жестко отстаиваю, они для меня бывают принципиальными. Например, корысть, ложь, обман, цинизм: отвергаю для себя все это. Часто думаю о том, как во мне формировалась духовность, и что я с ней делаю. Я ею живу, как могу, но обращенности к вере в Бога и Человека – не теряю...»

в Китае читал лекцию в Дальневосточном университете: аудитория 320 студентов и 12 преподавателей (естественно, с переводчиком, кандидатом филологических наук). Восхищался составом слушателей, характером и количеством заданных вопросов (29 вопросов), любознательностью китайских студентов...

Характерной особенностью лекций Ноха остается то, что они, как правило, проблемны и содержательны. Еще их выделяет высокая компетентность, т.е. не просто обращенность к уже поставленным кем-то задачам, а их собственная постановка и решение.

Мне и самой приходилось слушать лекции и научные выступления Ноха на конференциях, и всегда поражалась его умению сказать точное слово и по существу. У Ноха сформировалось видение проблем и путей их решения на основе конкретного знания практики, в сочетании с интуицией и научными знаниями – уникальный дар, присущий единицам.

Я знаю и могу подтвердить, что экономические взгляды доктора экономических наук, профессора Ноха Токаева не всегда разделяли отдельные высокопоставленные должностные лица.

Нох это всегда чувствовал, но не терялся. Он всегда пытался всячески доказать свою позицию, видение проблемы, какой бы сложной она ни была. Его «экономический» ум никогда не был консервативным, но во взглядах был сосредоточен на объективности происходящего и ценности системных знаний. Нох может часами участвовать в дискуссии и находить бесконечное множество доказательств в пользу своих взглядов, но при этом все в рамках аргументов, его классическое высказывание: «В экономике ценность аргументов – в их доказательной основе».

В характере Ноха всегда преобладал твердый принципиальный подход к любому делу. Он

и сейчас часто говорит и себе, и другим: «Не надо бояться учиться у толковых людей...» Он сильно «привязывался» (сближался) к людям, которые были профессионалами своего дела, независимо от иерархии должностей, положений и т.д.

И еще об одном, человеческих и талантливых людей на жизненном пути Ноха встретилось немало, но он этому всегда радовался в стенах Северо-Осетинского государственного университета. Он часто подчеркивает: «Таня, здесь, в Осетии, люди – талантливы, но порой многим не хватает уверенности, преданности друг другу и безнадрывной солидарности».

Много прожито, но я, уважаемый читатель, до сих пор не перестаю удивляться словесному дару Ноха. Не будучи, скажем так, по происхождению русским, произнеся первые слова на осетинском языке, разговаривая и думая на нем доминирующе до 10 класса, вместе с тем, умеет извлекать не только пятое, но и десятое и более глубокие эшелоны русских словесно-смысловых многообразнейших сочетаний, понятий, оборотов речи, категорий научных доказательств, разяще точных характеристик самым разнообразным проявлениям жизни. Эта незаурядная способность Ноха делегировала меня иметь при себе «прикарманный блокнотик», в котором я многие годы в разных жизненных ситуациях, когда удавалось, собирала для себя его интереснейшие мыслительные россыпи...

Размышление Т.И. Токаевой хотелось бы продолжить короткой биографической информацией. Да, Ноха Хасанбиевича Токаева особо представлять не требуется – о нем самом как просто человеку и о его многогранной жизнедеятельности, безусловно, широко известно. Но, тем не менее, на наш взгляд, следует вспомнить отдельные вехи его замечательной судьбы.



«ПРОЖИТО И ПЕРЕЖИТО НЕ МАЛО...»

Нох Хасанбиевич Токаев родился 28 февраля 1941 года в с.Чикола, в замечательной семье – его отец Хасанбий Дафаевич был одним из первых и заслуженных трактористов Осетии, и мать, Асият Татаркановна, урожденная Гацалова, была неутомимой труженицей, уважаемой в селе женщиной. И с абсолютной уверенностью можно говорить, что во многом именно от них и дети их переняли трудолюбие, уважение к старшим, добросовестность, стремление к добродетели и многих других похвальных духовных качеств.

Нох закончил Чиколинскую среднюю школу № 1. Служил на Тихоокеанском флоте. После службы работал вторым секретарем Ирафского РК ВЛКСМ. А в 1965 году поступил в Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова на экономический факультет. После его окончания в 1970 году был рекомендован в аспирантуру и в 1974 году защитил впервые в Советском Союзе кандидатскую диссертацию по проблеме обоснования эффективности расчетной основы стоимости подготовки специалистов с высшим образованием.

Начавшаяся в 1973 году научно-педагогическая деятельность Ноха Хасанбиевича продолжалась в разных вузах пятьдесят лет. Из них – тринадцать лет проработал в Николаевском ордена Трудового Красного Знамени кораблестроительном институте, где десять лет занимал должность заведующего кафедр политической экономики, экономики судостроения, являлся научным консультантом – отдела на-

учной организации труда и заработной платы четырежды орденоносного Черноморского судостроительного завода.

Пройдя (1982-1984 годы) докторантуру Московского государственного университета им. М.В. Ломоносова, он там же в 1985 году успешно защитил докторскую диссертацию по проблематике экономических факторов сокращения применения ручного труда в производстве (на примере судостроения).

Материалы его диссертационной работы, отдельные методические разработки и выполненные на их основе расчеты, представлялись в Сводный отдел перспектив экономического и социального развития и в Сводную рабочую группу Госплана СССР. Они были использованы в ходе работ по подготовке проекта общесоюзной Целевой комплексной программы сокращения применения ручного труда, в том числе при анализе и обобщении материалов и предложений министерств и ведомств СССР и Советов Министров союзных республик к указанной программе. При подготовке указанных документов Нох Хасанбиевич принимал непосредственное участие в работе указанного отдела и сводной группы Госплана СССР.

В феврале 1988 года профессор Н.Х.Токаев по настоятельной просьбе бывшего ректора СОГУ им. К.Л. Хетагурова А.Х. Галазова переезжает в родную Осетию и начинает работать в данном вузе заведующим кафедрой политической экономики экономического факультета. С 1989 года был избран деканом экономического факультета. В 1988 году по его инициативе и под личным научным руководством на факультете был создан научно-методический центр – Лаборатория экономических исследований новых условий хозяйствования (ЛЭИНУХ). Нох Хасанбиевич привлекал к работе в лаборатории наиболее одаренных и перспективных студентов, аспирантов и сотрудников факультета, а также работников-практиков. В этот период под руководством Н.Х. Токаева была разработана Республиканская программа перехода на рыночные условия хозяйствования, а также программы развития отдельных районов Северной Осетии, были заключены договоры более чем с сорока предприятиями республики. В 1990 году на факультете была создана школа бизнеса и кооператив «Экономист».

Динамично развивающиеся процессы рыночных преобразований обусловили необходимость изменения направлений подготовки специалистов экономического профиля, что привело к появлению новых специальностей и кафедр, а также научных лабораторий.

В 1991 году по инициативе и личном участии профессора Н.Х.Токаева была создана кафедра «Финансы и кредит», которую он возглавил и которой руководил тридцать лет. По его инициативе был открыт ряд новых специальностей и кафедр: «Налоги и налогообложение», «Менеджмент организации», «Маркетинг».

За пятьдесят лет научно-исследовательской и педагогической деятельности профессором Токаевым опубликовано более 300 научных, научно-методических работ, опубликовано более 150 статей в периодической печати. Под его научным руководством состоялось защита 57 кандидатских диссертаций, научное консультирование по 7 докторским диссертациям. Нох Хасанбиевич являлся членом нескольких диссертационных советов, членом Южной секции содействия развитию экономической науки отделения экономики РАН, избирался членом Государственного совета при Президенте РСО-Алания, а также Совета по экономическим вопросам при Президенте РСО-Алания, затем и при Главе РСО-Алания. Несколько лет руководил Общественным Советом при УФНС по нашей республике и Общественным Советом при министерстве финансов республики, являлся депутатом V и VI созывов Парламента РСО-Алания.

За многолетний добросовестный труд, большой вклад в развитие экономической науки, образования, подготовку высококвалифицированных специалистов Нох Хасанбиевич Экспертным Советом Академии Общественного признания был награжден орденом «Знаковая личность», был удостоен медали «300 лет М.В. Ломоносову»; имеет благодарности Председателя Совета Федерации Федерального Собрания Российской Федерации; Председателя Парламента РСО-Алания.

Доктор экономических наук, профессор Токаев Нох Хасанбиевич награжден государственными наградами: Заслуженный деятель науки РСО-Алания; Заслуженный работник высшей школы РФ; медалью «Во Славу Осетии»; Указом Главы Республики Северная Осетия-Алания награжден высшей государственной наградой Республики Северная Осетия-Алания – орденом «Слава Осетии».

Нох Хасанбиевич ушел из жизни в возрасте восьмидесяти трех лет. Восемьдесят три года... Это много или все же мало? Все зависит от того, как они прожиты. И если говорить о Нохе Хасанбиевиче, то с полным основанием смеем утверждать, что каждый год его жизни стоит десяти, если не больше, лет...

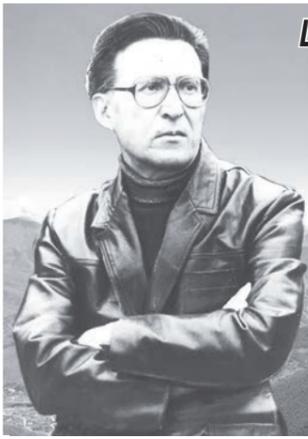
...Как вспоминают родные, незадолго до кончины, Нох Хасанбиевич вдруг отчетливо спросил: «Где мои часы?» И после, глядя удивительно теплыми глазами на своих, беззаветно дорогих его сердцу родных, как-то умиротворенно сказал:

– Ничего... Прожито и пережито не мало...

И если сегодня Ноха Хасанбиевича, к великой нашей печали, уже нет рядом с нами, то уверены, все что им прожито и пережито, будет пребывать с нами и будет нам великой благодарью.



Нох ТОКАЕВ вместе с членами своей семьи и родными на отдыхе.



ЦÆГОЛТИ Василий

ХУÆНХТИ
МИНÆВÆРТТÆХецæн скъуддзæгтæ романи
дуккаг киунугæ «Гæдзæ»-йæй.

Афæхъо минкый æндæдæр æрлæудтæй.
– Æз ба мæхенимæр цийнæ кæнунмæ фæдтæн.

Афæхъо æ рахес къохи раст армитъæпæнæй уæлдæф кардæй æрцæвунуи хузæн æрцъинк ласгæй исдзурдта:

– Маруадзæ, цæмæ ма лæууис?

Дзиу æ сор билтæ растардта...

– Ду еци загъд мæнæн зæгъис?

Æнсувæртæ кæрæдземæ никкастæнцæ.

– Тæдзунæгæй ледзæн, цуцурæгмæ тæхæн, – исдзурдта æрæгиу Афæхъо.

Дзиуи хъаурæгин къох æ усхæбæл æрæнцæдæй. Уотæ хъæбæр ибæл æруæзæ кодта, æма Афæхъой барæ-æнæбаридæр æ раздæри бунати æрбадун багъудæй. «Хуарз æма дæ лæгъузæй барæ адтæй, æма комкоммæ лæгъуз æвзарæ!.. – фæвзурдæй Афæхъой сæри фиццаг гъуди.

– Мадта Бæзайæн ницхатир кæнон, зæгъис, нæ?

Афæхъо æ масти фæдбæл ку рацудайдæ, уæд ин Дзиуæй æнсувæр нæбал рауадайдæ. Ескæддæр ма кæстæр хестæри дзурдбæл дууæ загъта?! Фидтæлти дзамани уæхæнтæбæл хъоди кодтонцæ. Æхебæл туххæй хуæстæй. Фæндæдтæй æй е 'нсувæри фæндæдуар кæнун. Цæуæд, кумæ 'й фæндуй, уордæмæ. Бæзай колдуар дæр æсхуайæд. Уомæй æ маст берæ фулдæр нæбал фæуодзæнæй. Уæхæн сæрбæттæн ку бабæтта, уæддæр ибæли исфæдаудзæнæй. Куддæр æ тумбулкъох цæвунæрвонг æрцæттæ кодта, уотæ æ бийнойнаг къæсæргæрон æрлæудтæй. Афæхъо æ хед расæрфта.

– Къумæл рахæссæ, – исдзурдта киндзæмæ.

Силгоймаг æнсувæртæбæл æ тарст цæстингас рахаста æма фæндæдуар æй. Цума æгиридæр неци 'рцудæй, уой хузæн Дзиу исдзурдта:

– Хонхи ба ми кумæ ледзæнæй!.. Тæккæ унæгдæр рауæн ин æ над æрæхгæндзæнæн, – æма æ амонæн æнгулдзæ æвзист тилд никкодта.

Афæхъо Дзиуæн фæттæрегъæд кодта. «Дæ масти надбæл ма рацо. Галеу къохæй рахесбæл ницхуæцæ. Хъæма æ

кæрдбадзи тъунст æй æма 'й æ бунати уадзæ...», – гъудитæбæл фæцæй æ мæднимæр.

Уæдмæ киндзæ фæздахтæй. Къумæл æ теумæ равардта. Е æ бунатæй фестæдæй, хъæзин къос райста æма 'й хестæрмæ бадардта. Е æхе фæттæгæ кодта, уонæмæти мæ нæ евдæлуй, зæгъгæ. Афæхъо къоси бунæй рохс исуагъта, фæстæмæ 'й уосæмæ равардта. Æма гъудити бацудæй: еуæрдигæй, Дзиу хестæр æй æма æ дзурди ницхæ лæууæн нæйис, иннердигæй ба фидбилизи хаунцæ. Нæ, ций-фæндийæй дæр е 'нсувæрай арази нæй. Æ масти фæдбæл ку рацæуа, уæд ин æй нуртæккæ дæр неке ницхатир кæндзæнæй æма исонибони дæр.

– Цæмæ ма лæууис?! – исгъæр кодта Дзиу æ уосæбæл. – Мæ цæсти кæронæй дæр дæ куд нæбал рауинон, уотæ!

Хангуассæ æ бунатæй нæ фезмалдæй. Æ лæгæй æ цæстингас ратудта æма теумæ бакастæй. Сæ дууемæн дæр æй аллифудтæ ракалун фæндæдтæй. Цæргæ-цæрæнбонти сæмæ цардæй ке неци фæууидта, бæнттæ тухст æма гъезæмарæй ке рарвиста, уой туххæй. Мадта исон фæгъгæздугдæр уодзинан, зæгъгæ, уотемæй рæстæг евгъуй. Хузæнон пълотий адæми 'хсæнмæ некæд рацудæй. Е 'цæг хузæ равдесун ин некæд бантæстæй.

Еуминкый ма ралæудтæй, уæдта рандæй. Æ къахдзæфти æзмæлд ку нæбал игъустæй, уæд Дзиу æ сæрбæл ницхуæцæгæй исдзурдта:

– Силгоймагмæ ци цъухæй исдзорай, уæхæн дзуапп си фегъосдзæнæ...

Афæхъомæ еци дзурдтæ гъаргæ дæр нæ бакодтонцæ, уомæн æ гъудитæ адтæнцæ Бæзай хæццæ. Æрцудæй имæ Дзиу æма Бæзай бафæдаун кæнуни гъуди. Æ зæрдæмæ цидæр рохси цъирт бакалдæй. Цума æ фæндæ фæррæстмæ уодзæнæй, уотæ имæ фæккастæй æма фурцийнæй æ бунатæй фестæдæй.

– Нæ, фал ци, уой зонис?

– Ци? – рафарста æй Дзиу.

– Нæ синхаги æрбахонæн.

Дзиуи сæри фæвзурдæй æнахур гъуди: «Бæзай фæррасуг кæндзинан. Фиццаг сикъа адæй-маг æхуæдæг баниуазуй, дуккаг баниуазуй фиццаг, æртиккаг ба адæймагæн æхе баниуазуй. Куддæр æ фæзæбæл буруни уавæрмæ æрцæуа, уотæ 'й рауадздинан, ескæми сæрисæфæни билгæй расхъудзæнæй æма ин

уой фæстæ æ марæги агорæнтæ...»

– Хъæбæр раст зæгъис! Æ мæлæт æхуæдæг иссердзæнæй. Афæхъой цийнæбæл ехдон калд æрцудæй. Е 'уæнгтæ æрæгъзалдæнцæ.

– Мæнмæ гæсгæ ду дзоргæ куд кæнис, гъуди уотæ нæ кæнис.

Дзиуæ еци дзурдтæ нæбал фегъустæнцæ. Уомæн æ гъостæбæл уадæнцæ æндæр, уомæй берæ тингундæр æма тæссагдæр зæгъдтитæ: «Дууæ æнсувæрей дæр куйгæлдзæн билгæй рагæлдзетæ! Уæхæнтæн тæрегъæд нæйис!..» Зир-зир ибæл бахуæстæй. Мæлæтæй, мийаг, нæ фæттарстæй. Захъайæгги æнæуинондзийнадæ ин нилхивта æ уод. Æ цæститæбæл рауадæй æверхъау уиндæ: сæ гъæукæгтæ сæ рæзти цæунцæ æма сæбæл тутæ кæнунцæ. Нæ, уой бæсти мæлæт хуæздæр æй.

– Исигъæлдзæг уодзинан... – æ гъостæбæл уадæнцæ е 'нсувæри дзурдтæ.

Афæхъомæ æрæгиу багъардта, æ къохтæ Дзиуæ лæборунæрвонг куд æрцæттæ кодта, е. Æ устур армитъæпæнæй ин æ гъæлæс ку рахгæдтайдæ, уомæ 'й берæ нæбал гъудæй. Æхецæн фæттарстæй æма фæстæдæр æрлæудтæй. Æ къохтæ æ фæстæ раримæхста. Æхебæл æ зæрдæ нæ дардта æма æндæр æрдæмæ кæсунбæл архайгæй æнарæхст лæуд кодта.

– Нæхуæдтæ сæудегери куст кæнун райдайдзинан.

Идарддæр гъуддæгтæ куд рацудайуонцæ, Хуцау æ зонæг, фал Афæхъо æ гъæлæсидзаг ницгъæр кодта:

– Банцайæ!

Уæхæн уавæри адтæй, æма æхуæдæг дæр æхе гъæлæс нæбал базудта: фæккастæй имæ бустæги æцæгæлон. Æ курæти цæппæртæ исуагъта æма æ реуи арфæй исуолæфтæй.

Минкый ин фенцондæр æй. Ци уавæрæй фæйиервæзтæй, е си никки устурдæр тас бауагъта. Минкый ма багъæуа, е 'нсувæри мæрдтæмæ ма барвета. Цума ин къурцдзæвæнæй рацæунæн Хуцау фæйиагъаз кодта, уой хузæн æ мæднимæр ковунмæ фæцæй.

– Ду кæбæл гъæр кæнис?

Афæхъо фæффæлмæн дæр æй.

– Соцъа кæнун ходуйнаг æй. Æви дæ сæри зунд фæццудæй? Дæ уоди бунат сайтан æрахаеста æма кæд мæн хæццæ дæр е дзоруй? Æвæдзи, уотæ уодзæнæй, æндæра æз дæу уæхæнæй некæд зудтон.

Дзиуи цæсгонбæл фæззинд-

тæй масти мæдбилхудт: «Цитæ лæхорис?...» Гъæрæй ба загъта:

– Ма мæ гыгæ дарæ.

Æма æ цъеусори цæсгон мæдбилхудтæй фæззулун æй. Афæхъо дзурдта никки гъæддухдæрæй:

– Дууемæй еуемæн æнæ-фæууæлахез уæн нæйис. Дæ маст æма сæрустурдзийнади фæдбæл ма цо. Дæхе дæр, мæн дæр, сауæнгæ æнæгъæнæ муггаги дæр къæппæги багæлдзæнæ. Кæми ан, уоми дуккаг мард ракæндзинан. Æви дæмæ етæ нимæди нæ 'нцæ?..

Дзиуи хузæ бустæгидæр фæккуддæр æй.

– Тæрсагæ!

Афæхъой цæститæ ратартæ 'нцæ. Æ тумбулкъох æ сæрмæ куд фæцæй, уой зонгæ дæр нæ бакодта. Еци уæззау гъæртз никкодта. Æ мæдбунати низзилдæй. Дзоццæги æрбадтæй, уæдта бабæй æ къæхтæбæл æрлæудтæй.

– Дзиу...

Æ цæститæбæл рауадæнцæ, сæ муггаги хестæртæй ке зудта, уони сорæттæ. Цума турги рæнгъæ ралæудтæнцæ. Уалинмæ æ бунатæй фезмалдæй æ фидæ, размæ рацудæй æма имæ дзоруй: «Дзиуи бауорамæ. Циуавæр æнсувæр ин дæ?! Фидбилизæй æй ку нæ багъæуай кæнай, уæд дæбæл нæ къох ракуæрдзинан...!»

– Ебай марæг абони уæнгæ зундгонд нæма 'й.

Афæхъо е 'нахур гъудитæй нæма фæйиервæзтæй æма 'й сонтæй рафарста:

– Еба?..

– Гъо, гъо, Еба. Кадæр æй рамардта, фал не 'сбæрæг æй. Адæми æлгъиститæ неци 'нцæ. Думгæ сæ фæххаста æма сæ кой æрбайсавдæй. Хуцауи бон дæр ин неци 'й æма 'й еу рауæн ниууадзæ. Кæмæн куд æй æ бон, уотæ архайуй.

Афæхъой бунуи зæнхæ исдуурдæмæ 'й, æ цæститæй ци рауидта, етæ накæ кæнунмæ фæвналдтонцæ: Ебай марæги Дзиу зудта, кæд ибæл нæ састæй уæддæр. Марæг захъайæгги 'хсæн ку адтайдæ, уæд е æ фудмиуæ баримæхсун нæ бафæрразтайдæ. Уæддæр цума Бæзай фæррасуг кæнунмæ æма 'й фидбилизи надбæл раветунмæ уотæ хъæбæр цæмæн бæллуй? Кæд ин, мийаг, æ сосæгдзийнæдтæй ести зонуй æма 'й уодæгас æвдесæни уинун нæ фæндуй?! Нæ, уæхæн гъудитæ лæги сæ фæдбæл идардмæ расайдзæнæнцæ.

– Дæхебæл фæххуæцæ, кенæдта фæттæрегъæдгин уодзæнæ, – сабур æй кодта Афæхъо. – Ф æ л м æ н зæрдæ дин ке ес, уой ку зонун, у æ д

уотæ цæмæн дзорис? Дæ дзу-бандимæ игъосгæй кæд мæ къæхти бунæй нæ ниддиз-диз кæнун...

Кæд сабур Дзиуи кодта, уæддæр æхуæдæг дæр хуæздæр уавæри нæ адтæй. Хестæрмæ ци цъухуагæй исдзурдта, уомæй фæфсæрми æй.

– Ци ницгъос дæ? – Афæхъой дзурдтæ Дзиуæн æ гъудитæ раскъудтонцæ. – Ести дзорæ. Хуцауæй корæгау ди корун: маци ми баримæхсæ.

Дзиу ин æ фæсонтæ æрхуайгæй загъта:

– Хуцауи æ бунати уадзæ, мæхуæдæг æ хæццæ бафæдаудзæнæн, уой бæсти нæ фидтæлтæбæл...

– Фæгæ фæууæд! – æрдæгбæл ин фескъудта æ дзубанди Афæхъо.

Дзиуæн фидтæлти фудæнхæ ракъахунæй фæттарстæй æма 'й идарддæр дзорун уомæн нæбал бауагъта.

Никки хъæбæрдæр ба фæттарстæй, æ фæндæ исæнхæст кæнун æ къохи ку нæ бафтуйа, уомæй æма еуцæйбæрцæдæр æнæдзоргæй ралæудтæй.

– Гъема хуарз! – фæрраздæр æй Дзиу. – Æцæг æрсабур уо.

Афæхъо æнæнгæлти æ кæми цæун райдæдта. Дзæвгарæ ин фенцодæр æй. Нифс си бацудæй. Сæ еу дæр æма иннæ дæр ци мадæй райгурдæй, уомæн лæгъуздзийнадæ æ тоги нæйис æма гъæуама еске тæрегъæди ма бацæуа. Галеу зундбæл æй ци хъаурæ ардудта, уой сорæт сабургай нидæнæй-нидæндæргæнгæ цудæй.

– Æнгъæлдæн æма мæ сæри æцæг зунд цæун байдæдта.

Дæхецæй мæ цох ма уадзæ, кенæдта мин адæм мæ незихатт базондзæнæнцæ. Уотæ мæмæ кæсуй, цума ду... Исдзорун дæр æй не 'ндеун... Цæргæ-цæрæнбонти лæгъуздзийнадæ некæд некæмæн бакодтон. Нур мæ мæ зунд бустæги æндæр цæбæлдæрти ардаун райдæдта. Корун ди, еунæгæй мæ ма ниууадзæ...

Дзиу æ еуæрсти кæсгæй гъудити ранигъулдæй: ме 'нсувæрбæл дзæгъæли баууæндтæн. Еугур зæгъуйнæгтæ ин дзорун



Къарæ ист æй социалон хизæггæй.

(Идарддæр. Райдайæн нæ газети 19-21-аг номерти.)

нæ гудæй... Мадта ма адæймаг кæбæл баууæнда? Мад зæнæгæй хæстæгдæр ма ка 'й? Ауæхæн рæстæгтæ ралæугæ ма си ескæд фæууиндæй? Уогæ цард тухгин æй. Ку нæ дæ фæндæуа, уæддæр дæ æрдудæгтæ кæндзæнæй.

Нæ, цийфæндийæй дæр аци зæнхæ нæ дууей фæгæ нæй: гъæуама сæ синхаг рамæла. Æцæг ин уой туххæй фæййагъз кæнун гъæуй. Нæй фæндадтæй, уотемæй исдзурдта:

– Æнæ рамæлгæ ин хуасæ нæйис.

Афæхъо ба æ гакки рабадтæй: нæ, æ цæститæбæл неци рауадæй, æцæгæй имæ ес уæхæн хунд. Нæуæгæй бабæй æ гъостæбæл рауадæнцæ сæ мард фидтæлти дзурдтæ: «Ку нæ исарæхсай, уæд махæй хъодигонд уодзæнæ». Мæ сæр нивондæн æрхæссон? Æнæ уомæй мугаги кадæ багъæуайгæнæн нæйис? Æвваст цæунмæ фæцæй. Къæсæргæронмæ рахæрттæй, уотæ æ гъостæбæл рауадæй Дзиуи усхæз фарст:

– Кумæ цæуис?

Афæхъо фæстæмæ фæззилдæй. Е 'нсувæри цæститæмæ ку бакастæй, уæд си баруагæс æй, æндæмæ рацæун æ бон ке нæбал бауодзæнæй.

– Æрлæууæ!..

Афæхъо ниллæг гъæлæсæй загъта:

– Мæ бон уолæфун нæбал æй. Дæ рази инод кæнун.

Дзиу ин æ цæстингас райахæста. Æ къохтæ фæйнердæмæ фæккæнгæй исдзурдта:

– Дæ раги ци фæууа, уой хæссун гъæуй. Ирисхæй ледзæн некумæ ес.

Афæхъо Дзиумæ бакастæй æма... еци-еу рæстæг ибæл разиндтæй дууæ цæсгони. Æ армитæгæнæй æ цæститæ ра-сæрфта. Нæуæгæй бабæй имæ уой дууæ цæсгони разиндтæнцæ. Æ цæститæбæл нецибал уадæй. Идардæй имæ æрбайгъустæй:

– Æндæр над дин нæйис æма мæ фæдбæл цо. Гъæу мин мæ хабæрттæ ку базононцæ, уæд дæуæн дæр ами цæрæнбунат нæбал ес. Ке ци кæнун гъæуй, уой алкедæр æхуæдæг æвзаруй. Мæрдтæмæ ка игъусуй, уонæн ба сæхе зунд фæгæ нæ ахæссуй.

Цума Афæхъой сæр дорæй цæф æрцудæй, уой хузæн ибæл æрæнцæдæй æвæрхъау загъд: «Ниммæлæ, махон илгъаг!..»

– Берæгтæй ци фиййау тæрсуй, уомæн æ фонс цагъди кæнунцæ, зундамонæн дзубандитæ кæнун байдæдта Дзиу. – Еуей мæлæт иннемæн цардгъондзийнадæ. Хистмæ æнæгъæнæ комæй æрцæудзæнæнцæ. Мадта!.. Фæммард æй сæудегер Бæза!..

Лæгифидхуар! Е 'нсувæр еци сау гуддаг исæнхæст кæнун нæ бауадзæнæй. Бæзай рамаруни размæ Дзиуæн æхе мæрдти бæстæмæ? Афæхъо æхебæл дæр нæбал æууæндтæй. Адæймаги сæри ци гуди ба нæ фæвзурдзæнæй!..

– Æз дæ надбæл цæуйнаг нæ дæн, уæдта ибæл дæу дæр цæун нæ бауадзæнæн!..

Дзиу хæдзари катийæй рауайæ-бауайæ кæнунбæл фæцæй. Е 'нсувæри æфхуæрунбæл нæбал аурста.

– Æвгæрдуйнаг фуси хузæн ци бегъ-бегъ кæнис!

Æ еци æфхуæрæн дзубандитæ Дзиу кодта уæлдай идзæлæнæй, æхе дæр ма баууæндун кæнгæй, е 'нсувæр ин агъазгæнæг ке нæй, уомæй:

– Еу хатт ма дин зæгъун: дæхæбæл фæххуæцæ.

Афæхъо дуари хуæцæнмæ бавналдта. Дзиу ин æ усхæ райахæста æма 'й æхемæ фæззилдта.

– Рамардзæнæн дæ!

Афæхъо æ бунатæй нæ фезмалдæй, е 'нсувæри дзубандитæ 'й деси нæ бафтудтонцæ, уомæн æма си æруагæс кодта, е 'взæ-

сикъай райста æма си арахъ рауагъта.

Дæ мадизæнæгæй дæ гудитæ римæхсæ, уомæй ма бæлахдæр ести уодзæнæй?! Ма ибæл æууæндæ, дæ зæрдæ ибæл ма дарæ... Еунæгæй æ синхагбæл нæ фæттухгиндæр уодзæнæй. Бæзабæл æууæнкæ нæйис, хийнæдзаг адæймаг æй. Хъазий хæццæ хæларæй ке цæруй, уой ин нæ ницхатир кæндзæнæй. Уæдта æрæги ка иссæй сæудегергæнæг, е ци зонуй? Хъазий дæр хуæздæр нæй. Хуцау æй æрра берæгъти амæттаг ку фæккæнидæ бæргæ. Еци зулункъахæн цал æма цал хуарздзийнадеми бацудæй, æхе къонабæл дæр ма дон рауагъта, уæддæр си хуарзæй неци рауадæй, уотид арфи дзурд дæр

е 'нсувæр Ебай марæги зонуй, фал æй исгъæр кæнун не 'ндеуй: тæрсуй æхецæн. Æ иннæ лæгъудзийнæдтæбæл ма, тæрсагæ ке æй, е дæр бафтудæй. Сабур лæуун фудракæндæдзийнадæ 'й... Нецæййаг! Уæйæгæнæ! Тæрсагæ! Уæхæн бон ралæудзæнæй, æма адæм Ебай марæги базондзæнæнцæ. Рабæрæг уодзæнæй Дзиуи гадзирахатдзийнадæ дæр. Гъæуама Афæхъо дзубандимæ рацæуа, æма æ дузæрдугдзийнади туххæй еугур адæмæн дæр радзора, кенæ ба æ цъухбæл къума исæвæрæд. Е 'нсувæри куд исгъæр кæндзæнæй?! Зир-зир ибæл бахуæстæй. Ескумæ фæлледза? Фæсхонх дæр ирæнттæ цæруй. Уони 'хсæн æ сæр бафснайдзæнæй. Æ

мæл æй æма сæ æфстау æхцайæй æндæр æлхæнун багъудæй. Уобæл мæйæ дæр нæма рацудæй, уотæ сæ гъог хонхæй рахаудтæй. Ебай æвæрæн бони Хъесати турги Дзиу æ къах расаста. Уосæ æрхудта, фал Хангуассæн еу сувæллон дæр нæма райгурдæй. Æхуæдæг дæр æма е 'нсувæр дæр адæми рази нецæмæй фескъуæлхтæнцæ...

– Еу гуддагæй дæ бафæрсунмæ гъавун...

Дзиу имæ æ фæллад цæститæй искастæй...

– Хъæзлармæ, дан, кирæ ласунмæ гъавунцæ...

Дзиу æ сæр аразий тилд бакодта, фал æ цæститæбæл бацудæр тухстдзийнадæ фæббæрæг æй, цæсгонæй раледзун нæ бафæрарта.

– Æз дæр ку бафæразинæ сæ хæццæ...

Афæхъой аци загъд цидæр æнахур рауадæй, уæди уæнгæ æ уæхæн зундирахаст некæд рабæрæг æй. Ци ибæл æрцудæй? Уогæ уадзæ æма цæуа. Сосæгæй неци рауайæ кæндзæнæй: армукæмæ ласуинагæй сæмæ неци ес. Мадта ин æлхæнун дæр неци бантæсдзæнæй. Уомæн æвзестæ гъæуй.

– Цо, – загъта ин сабур гæлæсиуагæй Дзиу.

Дзубанди æндæрæрдæмæ ке разилдæй, е ин æхцæуæн дæр ма адтæй. Уадзæ æма Афæхъо æрсабур уа.

Лæгъуæрдæмæ сæбæл некæцирдигæй фæззиндзæнæй. Бæхтæрæгæй ниллæудзæнæй. Бæх æма ин уæрдуни туххæй æхца бафеддзæнæнцæ. Мадта тæссаг куст ке æй, уой туххæй дæр минкъий нæ райсдзæнæй. Уадзæ æма хæдзарæн ести пайдæг гуддагбæл ниллæуа, кенæдта алцæмæн дæр æ хæстæрмæ æнгæлмæ кæсуй.

– Некæд дин æй феронх кæндзæнæн...

Еци дзурдтæ Дзиуи сагъæси багæлстонцæ. Цидæр римæхст гудибæл си фæддзæрдуг æй. Цума æгæр фæттагъд кодта, уотæ имæ фæккастæй.

– Æз дæ нæ уорамун, æцæг... Нæдтæбæл балций цæунæн хъæбæр тæссаг иссæй.

Афæхъо æ медбилти бахудтæй...

– Нæлгоймагæн тæрсун ходуйнаг æй. Цæрæнбонти мæ уобæл ку ахур кодтай...

Афæхъой дзурдтæ ин æ хæлæрттæ рацагътонцæ, фал дзоргæ неци искодта. Идарддæр дзорун æй нæбал фæндадтæй, царди зелæнти ку бахауа, уæд имæ æндæр гудитæ 'рцæудзæнæй, зæгъгæ. Уæдта Бæзай мæрдтæмæ еске къохæй барветидæ?

Хъазий къæс-къæс имæ цæуй, æнгæлдæн. Дзиу имæ айдагдæр хицæ кæнуй, кæсгони маст ба арфдæр æй. Бæза ирæнтти уруссæгти хæццæ исхæстæг кæнунбæл архайдта, е ба Хъазийæн æ мæлæт адтæй. Куддæр Афæхъо Хъизлармæ рандæуа, уотæ Дзиу Кæсæгмæ ницæудзæнæй. Хъазий исардаун æ къохи ку бафтуйа, уæд æй некебал бауорамдзæнæй...

Уодзæнæй ма.



Къарæ ист æй социалонхизæгтæй.

дæнтæ æцæг ке 'нцæ, е. Æвæдзи сæ Хуцау ралгъиста, æндæр æнсувæр æнсувæрмæ æ къох куд гъæуама исеса! Уæхæн загъд кæнунæй фудракæндæ исаразунæй игъагидæр нæйис.

– Уой бæсти мин хæстæр æнсувæр ку нæ адтайдæ, – зæрдристæй исдзурдта Афæхъо æма Дзиуи æхецæй рансуоста.

Е фæккуддæр æй.

– Еу сæргъæн дзурд æ фæдбæл фондзæдæ уæхæни расайуй, – нифсгун гъæлæсæй загъта Афæхъо. – Дæ цъамар гуддæгтæй дин æз еунæгæй æмбал дæр нæ дæн.

Дзиу æ бунккаг билæ дæндæгтæй нилхъивта. Сæргъæн! Цитæ мин фæддзурдта. Нур ибæл æгириддæр нæбал ес æууæндæн, рауайæ кæндзæнæй.

– Æз гириз кодтон, – уæнгуагъдæй исдзурдта Дзиу æма финги фарсмæ ниллæг къелабæл æхе æруагъта. – Ду ба 'й æцæгæй балæдæрдтæ...

Еци дзурдтæ нецибал пайда адтæнцæ. Нур сæ Дзиуи хæццæ некебал бафæдаун кæндзæнæй: кард æма фид фесдзæнæнцæ. Гъæуæн æй не 'сгъæр кæндзæнæй. Цийфæндийæй дæр е 'нсувæр æй. «Гъазгæ кодтон...» Еци рауæнттæн нецибал хъаурæ ес, æ зæрдихатт æцæгæй циуавæр æй, уой ку равдиста...

– Дæ хæццæ арази дæн: Бæзай марун нæ гъæуй, – исдзурдта Дзиу, æнæбари æ ком райвазунæй фæсте, фингæй дууæ

си нæ исигъустæй. Сауæнгæ ма си фæлмæнцъухи дзурд дæр нæ зонуй. Зуймон дæр си мет нæ райададзæнæй. Кенæдта Хангерий ба? Къапекки туххæй адæймаги хорхи халæ испасдзæнæй. Ебай мæрдтæмæ барветæ, æма, дан, дæ сугъзæрийни бунæ фæккæндзæнæй! Æма си ци рауадæй? Ци хуарздзийнадæ ин фæцæй? Неци кæнуй! Нæрæнгæ мин мæ бæнттæ миститæ нæ бахуардтонцæ. Еу надбæл сæ Хуцау æнæмæнгæ фæййеу кæндзæнæй.

Афæхъо ниуазæнмæ æвналгæ дæр нæ бакодта, уотемæй сæргубурæй адтæй. Дзиуи фæлид дзубандитæмæ игъосунæй истухстæй. Æ цæсгон ин уина, е дæр æй нæбал фæндадтæй. Ебай ба цæмæн æримиста? Уæлмæрдтæмæ 'й ку хастонцæ, уæд мæрддзогойнæн æ фæсте ку цудæй. Цума естæмæй фудгин адтæй, уой хузæн æ алливарстæмæ тарстухзæй кастæй. Марди циртмæ ниуадзунæй размæ æ цæсгон нийвадæй, æ цæститæ бацъундæ кодта, уотемæй ибæл ниддæлгомæ 'й. Цæмæдæр гæсгæ мардæй фæттарстæй... Нæ, е æндæр цидæр адтæй. Иннети разæй бел райста æма сикъит калунмæ фæвналдта. Цæмæн æй фæндадтæй мард тагъддæр фæддæлсикъит кæнун? Хумæтæги не 'римиста еци бон...

Дзиуи цæститæмæ фæккомкоммæ 'й. Цæмæдæр гæсгæ имæ уотæ фæккастæй, цума

фæд дæр ин некебал иссердзæнæй... Æви Хъизлармæ рандæуа? Бæзамæ бæхтæрæгæй бацæудзæнæн. Бæхи фæстæмæ исæмбæлун кæндзæнæй, Дзиуи æгирид æнæ нецæмæй дæр куд гъæуама ниуадза?.. Æнæмæнгæ уотæ бакæндзæнæй. Цийфæнди зин ин ку уа, уæддæр нæбал раздæхдзæнæй. Уой размæ уæлмæрдтæмæ иссæудзæнæй æма æ фиди хæццæ раунаффæ кæндзæнæй. Æ фæндæмæ ци цæстæй ракæсдзæнæй, е бæрæг нæма 'й. Фал куд фæлледзæги уа æма Дзиуи дæр еунæгæй куд ниуадза? Тог тог æй æма ибæл дæ къох куд исесдзæнæ? Дзиу марæги цæмæй зонуй? Е хъæбæр зин базонæн æй, фал уæддæр зир-зиргæнгæй ба куд цæрун æнгъезуй? Æ дузæрдугдзийнади туххæй адæмæн ку радзора, уæд ин берæ фензондæр уайдæ, зæнхи æмуæзæ уаргъ æ рагъæй рахаудæ. Фал кедæр сосæгдзийнадæн æхе Хуцау куд искæна? Гадзирахатдзийнадæбæл ин æй банимайдзæнæнцæ. Кæд Дзиу еске рази ард бахуардта, уæд æнсувæртæн еци уæзæн бухсунæй æндæр хуасæ нæйис. Æма син æй Хуцау ку нæ ницхатир кæна, уæдта?! Цæмæдæр гæсгæ, Ебай мæлæти фæсте сæ еу фидбиллиз инней фæсте уомæн æййафуй. Дзиу æ цъухбæл ке ницхуæстæй, уой туххæй æй Уæллаг ралгъиста. Фиццаг анз сæ еу бæх ницхуæд-

Если бы Н.А Некрасов написал поэму «Кому на Руси жить хорошо?», сейчас, ее бы никто не стал читать, потому что их и так каждый день показы-

вают по телевизору.

Раз гаишники на дорогах зарабатывают, то пусть каждый свой участок и отремонтируют!

Больница после безуспешных попыток найти уборщицу была преобразована в грязе-лечебницу.

Æ ФÆЛЛОЙНÆЙ СÆРУСТУР КА УА, Е Æ ФÆЛЛАД УАДЗУНÆЙ ДÆР ГЪÆУАМА БОЗ УА!..



ФÆЛЛАД АДÆЙМАГМÆ ДЗОРУН ДÆР НÆ ФÆЦЦÆУЙ

Нæ рагфидтæлтæ хумæтæги нæ зæгъуонцæ: «Фæллад адæймагмæ дзорун дæр нæ фæццæуей...» Æма ду ба дæ фæллад исуадзунмæ куд арæхсис? Уой базонунæн дин, махмæ гæсгæ, фæййагъ-аз уодзæнæнцæ, мæнæ абони ци фарстатæ мухур кæнæн, етæ. Уæ дзæппитæн аръгонд цæуей еу баллæй æртæ баллей уæнгæ.

1. Кæми дæмæ хуæздæр кæсуй уолæфун бунат?

- а) палатки – 2
б) фæлладуадзæн хæдзари – 3
в) уæлдай си нæййес, сæйрагдæр – ке хæццæ – 1

2. Уолæфун дæ зæрдæмæ хъæбæрдæр кæми цæуей?

- а) игъæлдзæг адæми 'хсæн – 1
б) мæ хуарз зонгити хæццæ – 2
в) еунæгæй – 3

3. Де 'мбæлтти хæццæ æрдзи гъæбеси уолæфтайтæ, уотемæй бонигъæдæ фехалдæй. Уæхæн уавæри зундгонд зæртæй циуавæр дзурдтæ æрбаймисдзæнæ?

- а) «Баримахстонцæ сæхе къеренæгтæ (ромашкитæ), сæ сæртæ 'руагътонцæ къаппæ-къуппитæ...» – 3
б) «Æрдзæмæ лæгъуз бонигъæдæ нæ фæуей...» – 2
в) «Ци 'й мæнæн мет, ци æнтæф, ци сахуарун, ци къæвда, ку уонцæ ме 'мбæлттæ мæ хæццæ...» – 1

4. Кумæдæр фæннæхстæр унмæ цæйбæрцæбæл цæрдæг дæ?

- а) Гъо, еудадзугдæр цæттæ дæн еску-мæ фæннæхстæр унмæ – 1
б) Зæгъун æнгъезуй, дзæгъæл бадтæй мæмæ кумæдæр цæун хуæздæр кæсуй – 2
в) Нæ мæ фæффæндуй – 3

5. Æнæнездзийнадæ агъазгæнæг фæлладуадзæнбæл ци нимайс?

- а) Фæссахар рауæни æрдзи гъæбеси, кенæ ба мæ дзæхæрдони (дачи) – 2
б) Балцитæ, хуæнхаг дæнтти уолæнтæбæл, фестæгæй цæун, æнай-æнойти исæмбæлæг хуæдтолгитæбæл зæрдæ-даргæй – 1
в) Диванбæл хе рауадзгæй, телевизори спортивон кенæ аййевадон кинонивтæ-мæ кæсун – 3

6. Дæ уолæфун рæстæгæй æнхæстæй испайда кæнис?

- а) уавæртæмæ гæсгæ, хатгай мин уо-мæн равгæ нæ фæуей – 1
б) фулдæр хæттити мин бантæсуй – 1
в) алкæд мин нæ бантæсуй – 3

7. Дæ гъуддæгути фæдбæл, зæгъæн, бафтудтæ, уой размæ кæми некæд адтæ, уæхæн сахармæ. Уоми ба дæ уæгъдæ рæстæг куд æрветдзæнæ?

- а) ци цæмæдесаг рауæнтæ си ес, уони хæццæ базонгæ уодзæнæ – 1
б) æрдзи гъæбесмæ дæхе райесдзæ-нæ – 2
в) иуазæгдони телевизори рази æр-ветдзæнæ рæстæг – 3

8. Дæумæ гæсгæ, сæрдæ фæллад уадзунæн тæккæ хуæздæр рæстæг æй?

- а) æнæмæнгæ, уомæн æма сæрди хор, денгиз рæзæ фæндон – 2
б) уолæфунæн алли рæстæг дæр ху-арз æй – 1
в) тæвдæ рæстæг мин æгириддæр нæ цæуей – 3

9. Циуавæр æмбесонд уæлдай зæрдæмæдзæугæдæр дин æй?

- а) «хуарз уолæфунмæ ка арæхсуй, е тухиндæр æй, сауæнгæ сахартæ ка бай-суй, уомæй дæр...» – 1
б) «адæймаги исонд уотæ 'й, æма еу кустæй уолæфуй, иннæ куст райдайуни уæнгæ» – 3
в) «хатгай уолæфунæй адæймаг хъæ-бæрдæр бафæллайуй, кусти хæццæ ра-баргæй» – 2

10. Дæумæ гæсгæ, уолæфун рæстæг гъæуама цæй хæццæ баст уа?

- а) пайдахæссæг дæр гъæуама уа æма æхцæуæндзийнадæ хæссæг дæр – 3
б) æхцæуæн æма зæрдæмæдзæу-гæдзийнади хæццæ – 2
в) æнæпайда æма уæнгуагъди хæц-цæ – 1

Нур ба дæ дзæппитæмæ гæсгæ ис-кæнæн хатдзæгтæ:

30-24 балли. Дæ уолæфун рæстæг аллихузон куд уа, е дæ къохи нæ бафтуй-уй, уæдта, æвæдзи, уолæфун дæр нæ зонис. Дæ кусти фæдбæл сагъæстæй дæхе еуминкый ку фæууæгъдæ кæнай, уæд, баруагæс ди уæд, дуйне нæ рафæлдæхд-зæнæй. Сæрдигон бонтæ хъæбæр тагъд райевгъуйуонцæ. Уомæ гæсгæ ба дæ ку-стæгтæ кæронмæ рахъæртун кæнæ æма – уолæфунмæ!..

23-17 балли. Дæ бон æй зæрдидзæ-бæхæн бауолæфун. Фезонгтæ, къозотæ æмбурд кæнун, арти фарсмæ гитари зæл-тæмæ игъосун... Дæхецæн еци уодибæ-стæ исаразунбæл ма ауæрдæ, сæрдигон зæрдидзæбæхæн ци уолæфæн бæнттæ раветай, етæ дæ цардгъондæр кæндзæ-нæнцæ.

16-10 балли. Алли уолæфæн бон дæр дæмæ, æвæдзи, нимад æй. Дæ бон æй, дæ зæрдæмæ хæстæг ци æй, уой царди рауадзун, иннети дæр ма дæ раз-æнгæрддзийнадæй амидин кæнун. Кæми-фæнди ку уолæфай, уæддæр дæ рæстæг цæмæдесаг æма зæрдæмæдзæугæ уод-зæнæй.

сте ба сæ дзæбæх ниссор кæнæ æма сæ кремæй байсæрдæ.

Халсартæ агъаз æнцæ дзиккотæ рæсугъд кæнунæн. Зæгъæн, сæригун-тæ цæмæй ма æвзуйуонцæ, уой туххæй сæри цар исæрдун гъæуй къабускай донæй. Сæригун федердæр кæну-нæн пайда кæнунцæ гæдзидзæй, сурх цивзæй, дзикайсифтæй (мать-и-мачеха).

Хъæбæр тауæг къæдорæцихт исæз-мæнтæ æхе æмбæрцæ нæуæгдугъд æхси-ри хæццæ æма 'й уотемæй ниуадзæ æхсæ-ви. Уой фæсте 'й никкæнæ хъумацæй конд дзæкъоли, бабæттæ 'й æма 'й ниввæрæ тæбæгъи, æ сæрбæл ин ести уæззау æрæ-вæргæй. Æхсир ку 'ртæдза, уæд къæдорæн æ уæлдай тауæгадæ фесæфдзæнæй.

ПАЙДАЙАГ АМУНДЗИЙНÆДТÆ

Кæнгæ цилле дзаумæуттæбæл туй æвæргæй, донæй сæ ку цыфæ кæнай, уæд сæбæл байзайдзæнæй гъолæнттæ.

Цумуйнаг æма фидикарсти цъæппи-тæбæл æркæнун гъæуй ацетон, уæдта сæ къымбусæй ниссæрфун, мисатир спъирти 2-процентон тæнгъæдæй æй нихсун æма 'й уой фæсте донæй рацæхъал кæнун.

Уорс æма хузгин хъумæцтæй худ дзаумаубæл кæсалги гъолæнттæ рæу-æг сæрфт æркæнун гъæуй, кæдзос гли-церин кæбæл исæрст ес, уæхæн щет-кæй, уæдта 'й 10-15 минути ниуадзун æма 'й гъар донæй æрæхснун.

Хуæргæнасæ, болгæ, пьамидор, бетина, фидхуасæ, гагарæзæ айдагъ хуайраг нæ 'нцæ, фал ма силгоймæгтæн

бæззунцæ сæ цæсгон æма къохтæмæ зе-лунæн дæр.

Зæгъæн, цæмæй цæсгон исфæлмæн уа, уой туххæй æй ставдликсæф, кенæ æндæр гагарæзи дон инсади хæццæ æз-мæнстæй байсæрдæ æма 'й бауадзæ 15-20 минути.

Къаппа-къуппи деденгути армид-загбæл фицгæ дони агувзæ никкæнæ, æма 'й ку ниффæлсодзай, уæд еци до-нæй бонæ 2-3 хатти сæрфæ дæ цæсгон.

Къохти цар хуарз фæлмæн кæнунцæ ваннитæ, еу цайи едуги дзаг крахмал исæзмæнтæ агувзи дзаг узал дони хæц-цæ, уæдта 'й никкæнæ гъар донбæл тас-мæ. Уоми къохтæ фæддарун гъæуй 5-10 минути. Ванни размæ цари скъудтæ нис-сæрфун гъæуй одеколонæй. Ванни фæ-

РАСАГЪÆС КÆНАЙТÆ!..



Фарстатæн се 'мбесæй фулдæр-бæл раст дзæппи-тæ ку раттай, уæд е уой æвде-сæн æй, æма дæ зундгиндзийнадæ цæйбæрцæбæл бæрзонддæр æй.

1. Алæмæти балхон Чингисхани сауæнгæ цардæгасæй нимад-тонцæ уæларвон æрвист лæгбæл. Æ дæлбарæ адæмтæй федерæй æруагæс кодта, сæ паддзахеуæггæ-нæг зæнхон мадæ æма фидæй нæ, фал цъæхцæстæгин уæларвон сир-дæй игурд ке æй, е. Бæлвурдæй ба циуавæр сирдæй?

- а) Берæгъ. б) Фæранк. в) Пил.

2. Рагон бердзæйнаг ахургонд Фу-кидид æ киунугæ «Пелопоннес-саг тугъди истори», зæгъгæ, уоми куд финста, уотемæй нæ догти агъ-оммæ V æноси Афини сахари цæрг-ути цуппæрæймаг хай фæццагъди 'нцæ. Циуавæр бæлахи фудæй?»

- а) Æстонгдзийнадæй. б) Рæстæг цæхгæр ке фæууазал æй, уомæй. в) Гъомуруни незæй.

3. Еугур зæнхи цъари цæргути æстонгдзийнадæй фæййервæ-зун кæнуни туххæй япоинаг æрæх-стгин лæг Момофуко Андо æрзугди кодта, тагъд æма æнцонтæй рацæт-тæгæнæн кæмæн ес, уæхæн серæ. Япоинагтæ си уойбæрцæбæл боз адтæнцæ æма ин æ еци æргъуди-гонд мадзал баниматтонцæ евгъуд æноси тæккæ ахсгагдæрбæл. Æ фæсте ба уотæ æнæмæнгæ гъæу-гæдзийнадæбæл ци нимад цæуей?

- а) Компакт-диск. б) Караоке. в) Плеер.

4. Æ бауæри гъардзийнадæ тæк-кæ бæрзонддæр кæмæн æй, уæхæн сирдбæл нимад æрцудæй цæгатаг уорс арс. Бауæри хурфæ ка уинуй, уæхæн дзаумауæй æй ку исе-сай, уæд къарæбæл разиндзæнæй айдагъдæр æ фийи кæрон æма, ци тулфæ си цæуей, е, арсæн æ бауæр ба æгириддæр нæ зиннуй. Тæккæ минкыйдæр уорс æрситæ зæнхи цъарæбæл кæми цæрунцæ?

- а) Шпицбергени. б) Чукотки. в) Ньюфаундленди.

5. Уæрæсей паддзах Елизаветæ I хъæбæр берæ уарзта деденæг лавандæ. Æ деденæнгдони косгутæ æнæгъæнæ анги дæргъи дæр ирæ-зун кодтонцæ уой, æма рæсугъд де-денгута алкæддæр уиуонцæ сæр-магонд вазити. Рæфтади рæстæг паддзах-силгоймаг финги уæлгъос некæд æрбадтайдæ, лаванди сиф-тæй конд варени ибæл ку нæ адтай-дæ, уæд. Цума си ци дзæбæх кодта?

- а) Фийи дон цæмæй ма тæдза. б) Мигрень. в) Сæкæрнез.

Нур ба раст дзæппитæ нæ газети 21-аг номери мухургонд фарстатæн:

1. Сергей Вязмитинов. 2. Диа-дох. 3. Арифметикæбæл. 4. Троцкаг. 5. Крит. 6. Кади ходæ. 7. Æраундзун. 8. Шарль де Голль. 9. Сигара.